

**RUS PSIXOLOGLARINING MULOQOT HAQIDAGI QARASHLARI**

Karakulova Umida Abduvakilovna

O‘zMu Jizzax filiali “Oila psixologiyasi”

Kafedraasi o‘qituvchi

Tursunmurodov Nursaid Bekmurod o‘g‘li

Malikova Shoxsanam Orifjon qizi

O‘zMu Jizzax filiali “Oila psixologiyasi”

yo‘nalishi 2 kurs talbasi

**Annotatsiya:**

Mazkur maqolamizda Rus psixologlarining muloqot haqidagi qarashlari bayon etilgan. Rus olimlarining kontsepsiyasida muloqot va faoliyat toifalari o‘rtasidagi bog‘liqlikka katta e‘tibor berilishi haqida umumiy ma‘lumot berilgan.

**Kalit so‘zlar:** Muloqot, L. S. Vigotskiy, A.N. Leontev, A.R. Luriya, D.B.Elkonin, kontsepsiya, tadqiqotlar.

Muloqot — shaxslararo munosabatlarning asosiy ko‘rinishi bo‘lib, uning yordamida odamlar bir-birlari bilan o‘zaro ruhiy jihatdan aloqaga kirishadilar, o‘zaro axborot almashadilar, bir-birlariga ta‘sir o‘tkazadilar, bir-birlarini his qiladilar, tushunadilar. Shuning uchun muloqot ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida ijtimoiy turmushning barcha sohalarida ishtirok etib, hamkorlik faoliyatining moddiy, ma‘naviy, madaniy, emotsional, motivatsion qirralarining ehtiyoji sifatida vujudga keladi. Insonda yuzaga keladigan har xil ehtiyojlamini maqsadga muvofiq ravishda qondirish muloqot maromiga bog‘liq bo‘lib, shaxslararo munosabat barkamol avlod, komil inson g‘oyalari qaror topishiga xizmat qiladi.

L. S. Vigotskiy, A.N. Leontev, A.R. Luriya, D.B. Elkonin tadqiqotlariga ko‘ra, bolaning dastlabki ijtimoiy ehtiyojlaridan biri bu — muloqotga nisbatan ehtiyojdir. A.V. Zaporozes va M. Lisina izlanishlarida ta‘kidlanishicha, bolalarning kattalar bilan muloqotga kirishish ehtiyoji 7 yoshgacha bir nechta bosqichlarda rivojlanib boradi:

- 1) e‘tibor va hayrixohlikka ehtiyoj paydo bo‘ladi;
- 2) kattalar bilan hamkorlik qilish ehtiyoji tug‘iladi;
- 3) avvalgi barcha ehtiyojlarning kattalar tomonidan hurmat qilinishiga ehtiyoj tug‘iladi;
- 4) maktabgacha tarbiya yoshidagi bolada atrofdagilar bilan o‘zaro bir-birini tushunish ehtiyoji vujudga keladi.

Inson o‘zini idora qilish, turli vaziyatlarda o‘zini tutish fazilatlarini o‘zlashtirib o‘tgan davrda ba‘zi bir qoidalarga rioya qilsa, hamkorlik jarayonida ma‘lum yutuqlarga erishadi:

1. Ijtimoiy hodisalarning tashqi voqe bo'lishi ichki ruhiy holat va uning mazmunini aks ettirib ikki tomonlama aloqa tufayli mazkur jarayon yuzaga keladi.

2. Ixtiyoriy, faol diqqatning tashqi obyektlarga yo'naltirilganligi va to'planganligi turli omillar ta'siri tufayli samaradorlik darajasini pasaytiradi, asabiy holat ishchanlikni kamaytirib, muloqot maromiga putur yetkazadi.

3. Inson o'zini erkin, ozod, bemalol his etish hislatini o'zlashtirishi uchun jismoniy keskinlik, asabiy taranglik, aqliy zo'riqish orqali ko'zlangan maqsadiga yetishi mumkin.

A. A.Leontev kontsepsiyasida muloqot va faoliyat toifalari o'rtasidagi bog'liqlikka katta e'tibor beriladi. Shuni ta'kidlash kerakki, uning muloqotni faoliyat sifatida tushunishi muloqotning o'ziga xos xususiyatlari haqidagi g'oyalarga emas, balki faollikka tushirib bo'lmaydigan maxsus jarayon sifatida (G.S. Batishchev, B.F. Lomov va boshqalar), balki o'zaro ta'sirning umumiy modellariga qarama-qarshidir. Odamlar o'rtasidagi sof individual jarayon sifatida muloqotning shaxsiy jihatlaridan biri bo'lgan axborot almashinuvi. U muloqotni kengroq kontekstda, ajratilgan shaxslarning shaxslararo o'zaro ta'siriga kamaytirilmaydigan, balki insonning ijtimoiy tabiatidan kelib chiqqan holda ko'rib chiqadi. Muloqot nafaqat jamiyatdagi odamlarning o'zaro munosabati, balki jamiyat a'zolari sifatida odamlarning o'zaro ta'siridir.

A.A.Leontevning fikricha, muloqotni faoliyat sifatida tushunishdagi qiyinchiliklar faqat alohida shaxs muloqot sub'ekti sifatida tushunilgan taqdirdagina mavjud bo'ladi. Shaxs faoliyatining «ijtimoiy tabiati» umumbashariy mavhum xususiyatga ega emas: u jamiyatning tarixiy konkret shaklidan kelib chiqadi. Aytilganlar xuddi shu darajada muloqotga ham taalluqlidir. Muloqot jamiyat tarixiy rivojlanishining natijasi va mahsuli sifatida rivojlanadi, garchi bu rivojlanishning ma'lum bir bosqichida u nisbiy mustaqillikka ega bo'lsa - psixologik (ya'ni mustaqil faoliyatga aylanadi), semiotik (o'z vositalariga ega bo'ladi).

Boshqa o'rinlarda u nutq orqali shaxs va jamiyat o'rtasidagi munosabat haqida gapiradi. «Ijtimoiy muhit shaxsni faoliyat orqali va faoliyat jarayonida oddiygina shakllantirmaydi, balki ob'ektivlikning o'zi faoliyatning tashkiliy mulki sifatida ijtimoiy xususiyatga ega. Ijtimoiy faoliyat orqali berilmaydi, muammo "Ijtimoiylik va faoliyat muammosi" sifatida turmaydi: bu aslida faoliyat ob'ektlarining ijtimoiy mohiyati va inson ongining ijtimoiyligi to'g'risida.

Muloqot funksiyalari xilma-xil bo'lib, eng keng tarqalgan tasnifga ko'ra ular quyidagilardan iborat: (B.F. Lomov taklif etgan tasnif):

1. Informatsion-kommunikativ funksiya - axborot almashinuvini ta'minlash vazifasi. Axborot almashinuvi turli belgilar, tizimlar orqali amalga oshiriladi. Odatda verbal (unda belgilar tizimi sifatida nutq ishlatiladi) va noverbal (unda nolisoniy belgilar tizimi ishlatiladi) kommunikatsiya farqlanadi.

Noverbal kommunikatsiya bir necha shakldan iborat:

- kinetika (imo-ishora, mimika, pantomimika);
- paralingvistika (ovoz lokalizatsiyalari, pauzalar);
- proksemika (masofa va vaqt me'yorlari);
- vizual aloqa (ko'zlar orqali aloqa);
- takesika (jismoniy aloqa).

Ba'zida muloqotdagi individlamining hidlari ham o'ziga xos belgilar tizimi sifatida baholanadi.

2. Regulatsion-kommunikativ funksiya - suhbatdoshlar xulq-atvorining regulatsiya qilinishi (boshqarilishi)ni ta'minlash vazifasi. Kishilar muloqot jarayonida verbal, jismoniy, noverbal yo'llar bilan bir-birining motivlariga, maqsadlariga, qaror qabul qilishiga ta'sir o'tkazishi, biror

harakatga undashi va harakatini nazorat qilishi, bir-birining xulq-atvoriga stimullashtiruvchi va korrektsionalovchi tarzda ta'sir ko'rsatishi mumkin.

3. Affektiv-kommunikativ funksiya - inson emotsional sohasining regulatsiya (boshqarish) qilinishini ta'minlash vazifasi. Muloqot inson emotsional holatlarining eng muhim determinantasidir. Chunki turlituman emotsional holatlar muloqot jarayonida paydo bo'ladi va o'zgaradi.

L. A. Karpenko taklif etgan tasnifga ko'ra muloqotning quyidagi vazifalari ajratiladi:

- aloqa o'rnatish vazifasi - suhbatdoshni aloqaga kirishish uchun tayyorlash;
- informatsion vazifa - suhbatdosh bilan muayyan ma'lumotlar, fikrlar va rejalarni almashish;
- faoliyatga undash - suhbatdoshni biror harakatni bajarishga stimullashtirish (rag'batlantirish);
- koordinatsion vazifa - suhbatdosh bilan hamkorlikdagi faoliyatni tashkil etish va uni amalga oshirishdagi harakatlarni muvofiqlashtirish;
- tushunishni ta'minlash vazifasi - suhbatdoshning fikrlari va hissiyotlarini tushunish;
- amotiv vazifa - suhbatdoshda muayyan hissiyotlarni uyg'otish hamda ularni o'zgartirish;
- munosabat o'rnatish vazifasi - munosabatlar tizimidagi shaxsiy o'rinni, mavqeni aniqlash;
- ta'sir ko'rsatish vazifasi - suhbatdoshning xulq-atvori, shaxsiy xususiyatlari, maqsadlarini o'zgartirish.

Demak, muloqot murakkab polifunksional ya'ni ko'p vazifali hodisadir. Biz bo'lajak mutaxassislarda quyidagi muomala xususiyatlarini shakllantirishimiz zarur:

- muomala madaniyatining nazariy asoslari;
- shaxslararo munosabatlar qonuniyatlari;
- pedagogik muloqotning qonuniyatlari; — oilada, guruh va jamoalarda muloqotga qo'yiladigan asosiy talablar haqida tasavvurga ega bo'lish;
- shaxsda muloqot shakllanishini o'rganish;
- muomala madaniyatini barcha guruh va jamoalarda shakllantirish;
- shaxslararo munosabatlarda muloqotning ahamiyatini kuzatish;

- muloqot xossalarini bilish va qo‘llay olish;
- guruhlarda muloqotni shakllantirish metodikalarini o‘tkazish;
- oilada muloqot madaniyati, muloqot xossalaridan boxabar bo‘lish;
- muloqot madaniyatini shakllantirish maqsadida psixologik maslahatlar tashkil etish yuzasidan ko‘nikmalar hosil qilishdan iborat.

Muloqot shaxsning aqliy va ijtimoiy rivojlanishining eng muhim omilidir. Muloqot qobiliyatlari har bir inson uchun boshqa odamlar bilan to‘liq va sifatli o‘zaro munosabatda bo‘lish, jamiyatga moslashish uchun zarurdir. Barchamizda minimal muloqot qobiliyatlari bor, lekin hayot shuni ko‘rsatadiki, ular ko‘pincha kundalik hayotda duch keladigan turli xil muammolar va vazifalarni hal qilish uchun yetarli emas.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ефимова Н. С. Психология общения. Практикум по психологии: учеб. пособие / Н. С. Ефимова. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2009. – 192 с.
2. M.G. Davletshin. Umumiy psixologiya. T. ToshDPU. 2002. (o‘quv qo‘llanma).
3. Karakulova, U. A., Albekova, Y. O. Q., & Abduraxmonova, H. Z. Q. (2023). DEVIANT XULQ-ATVOR MUAMMOSI VA OILAVIY MUNOSABATLARNING O‘ZARO ALOQADORLIGI. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 801-806.E. G‘oziyev. Psixologiya. T-2010. (darslik)
4. Abduvakilovna, K. U. (2023). O ‘SMIRLIK DAVRIDA XULQ-ATVORNI SHAKLLANISHI.
5. Abduvakilovna, K. U. (2023). OGISHGAN XULQ-ATVOR VA UNI SHAKLLANTIRUVCHI OMILLAR.
6. Каракулова, У., Хайдаркулов, Х., & Хайдарова, Б. (2023). Bolaning tengdoshlari bilan muloqotining o‘ziga xosligi. Информатика и инженерные технологии, 1(2), 453-457.
7. Каракулова, У., Бердиева, С., & Реджепбаева, А. (2023). Bolalar muloqotning psixologik-pedagogik xususiyatlari. Информатика и инженерные технологии, 1(2), 457-461.
8. Umida, K., & Mashxura, Q. (2023). O‘SMIRLIK DAVRIDA SUITSIDAL XULQ-ATVOR PAYDO BO‘LISHIDA OILAVIY MUNOSABAT. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 300-303.
9. KARAKULOVA, U. (2023). BOLA XULQ-ATVORI SHAKLLANISHIDA OILAVIY MUHIT. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(6), 31-35.
10. KARAKULOVA, U., & BOYMATOVA, D. (2023). SHARQ PSIXOLOGIYASINING AN‘ANALARI VA ZAMONAVIY SHAXS. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(6), 36-40.